

ION CREANGĂ ȘI GRAIUL MOLDOVENESC

Victor IANCU

(Universitatea de Nord din Baia Mare)

Prin însemnările de față, revin la o temă pe care am tratat-o în urmă cu aproape douăzeci de ani, la Colocviul Național de Dialectologie, Craiova, 1986. La acea prestigioasă reuniune științifică, am ținut o comunicare cu titlul *Regionalismul în poezia lui Marin Sorescu*. Ulterior, când studiul acesta a fost reprodus în cartea mea *Limbă și rostire românească, ieri și azi* (Dacia, 1996, p. 130-138), titlul sub care a apărut era altul, anume ***La lilioci sau Marin Sorescu în grai oltenesc***. Schimbarea se datora concluziei la care ajunseseam în urma examinării textului din acel prim volum al ciclului *La lilioci*: anume că aici avem de-a face nu cu limba literară românească, așa cum o percepem toți (variantă supradialectală, înzestrată cu norme limpezi și imperative), ci cu o altă varietate a limbii române (luate în integritatea ei), care se deosebește substanțial de limba literară, mai exact graiul oltenesc. Afirmația i-a șocat pe mulți atunci și-i va șoca probabil în continuare, constatând că eu n-am renunțat la acea concluzie, ci dimpotrivă, țin să o reafirm prin examinarea limbajului altui mare scriitor, de mult clasicizat.

Cum am ajuns la constatarea că „La lilioci“ (1986) este scris în grai oltenesc este la îndemâna oricui, examinând studiul meu de atunci. Argumentația este de ordin statistic. Examinând 40 de pagini din cele 400 ale ciclului (deci 10%), se constată că componentele de grai oltenesc reprezintă 61,35% (cu o frecvență de 60,67%) față de 25,90% (cu o frecvență de 28,13%) la cât se ridică

elementele populare și 12,75% (cu o frecvență de 11,20%) pentru componentele de limbă literară.

Înainte de a efectua aceste statistici, a fost nevoie să rezolvăm principial chestiunea interferențelor și delimitărilor între ceea ce numim componente de limbă literară / componente populare / componente de grai (oltenesc). Faptul nu ridică dificultăți deosebite având în vedere raportul limbă literară / graiuri (subdialecte teritoriale) în aria dacoromână. E un loc comun afirmația că vorbitorii subdialectelor dacoromâne se pot înțelege între ei, fără a fi nevoie să recurgă la un mijloc de comunicare supradialectal, cum este cazul altor arii romanice (italiană, spaniolă, franceză etc.). Asta înseamnă că ceea ce diferențiază subdialectele dacoromâne este absolut nesemnificativ în raport cu ceea ce le unește, cu ceea ce au în comun respectivele ramificații teritoriale. Afirmația aceasta este valabilă și dacă raportarea se face la varianta supradialectală, adică la limba literară. Și continuiam: „Rezultă de aici că cine vorbește moldovenește, vorbește parțial și limba literară românească, și subdialectul crișean, și subdialectul bănățean etc. Căci nu putem considera moldovenesc numai ceea ce aparține exclusiv acestui subdialect. Cu acele elemente nu se poate realiza o comunicare. Dacă am compara graiul (subdialectul) cu un edificiu, luându-i ceea ce nu-i aparține exclusiv, acel edificiu s-ar prăbuși pe dată și noi am rămâne numai cu molozul. De aici nu rezultă că nu există graiuri sau subdialecte, ci numai că ceea ce le aparține exclusiv nu vizează esența sistemului, ci doar coloratura lui. În interferența graiuri / limbă literară, vom observa înainte de toate o zonă comună tuturor celor cinci subdialecte și limbii literare și abia apoi zonele de interferență individuală ale fiecărui grai în parte cu limba literară. Lucrul este firesc, având în vedere că însuși procesul de formare a limbii literare românești consemnează participarea la el a tuturor graiurilor dacoromâne, chiar dacă unele în mai mare măsură decât altele¹. În acest caz se pune întrebarea: cum putem aprecia că cineva vorbește (sau scrie) în graiul cutare sau în limba literară? Considerăm că un scriitor, într-o anumită operă (sau numai într-o parte a ei), se exprimă în limba literară atunci când elementele limbajului său din afara sferei comune aparțin în cea mai mare măsură sferei exclusive a limbii literare, acele zone din sfera limbii literare ce nu are atingere cu nicio altă sferă. Când

¹Problema a fost îndelung dezbătută (și elucidată, credem noi) în lingvistica noastră: v. E. Petrovici, *Baza dialectală a limbii noastre naționale*, în LR, IX, 1960, 5, p. 60-78; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 639-677; I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei, 1975.

elementele ce ies din sfera de interferență aparțin în mai mare măsură unui anume grai, atunci înseamnă că scriitorul în cauză și-a scris acea operă în graiul (sau subdialectul) respectiv.”²

Ce rol îndeplinesc în delimitarea discutată mai sus elementele așa-zis populare, adică acele componente care nu aparțin nici limbii literare și nici numai unui singur grai (subdialect) anume, ci mai multor graiuri sau chiar tuturor celor cinci subdialecte dacoromâne ? Este limpede că aceste componente nu pot fi contabilizate decât separat, adică „la mijloc“, între limba literară și grai. Deci nu pot fi luate drept argument pentru încadrarea unei opere în limbajul cutărui sau cutărui grai (subdialect). Având însă în vedere că nu aparțin limbii literare, dar de cele mai multe ori aparțin graiului (subdialectului) examinat, elementele populare pot să întărească „impresia“, pot să accentueze „coloratura“ dialectală, regională, a limbajului respectivului scriitor.

Completând cercetarea statistică a ciclului *La liliaci* de Marin Sorescu cu investigații asupra limbajului altui scriitor, am examinat, cu aceleași criterii, 8 pagini din cele 80 (deci tot 10 %) câte cuprind *Amintirile din copilărie* ale lui Ion Creangă, în ediția din 1959. Paginile excerptate : 11-12, 31-32, 51-52, 71-72. A rezultat următorul tablou :

Domeniu	Elemente de grai moldovenesc	Elemente populare	Elemente de limbă literară
LEXIC	45 de unități lexicale (52 de apariții)	18 unități lexicale (18 apariții)	6 unități lexicale (11 apariții)
FONETICĂ	34 de fenomene (38 de apariții)	22 de fenomene (32 de apariții)	2 fenomene (2 apariții)
MORFOSINTAXĂ	8 forme (8 apariții)	8 forme (14 apariții)	3 forme (4 apariții)
STILISTICĂ	29 de fenomene (31 de apariții)	26 de fenomene (28 de apariții)	1 fenomen (1 apariție)
ONOMASTICĂ	11 antroponime (27 de apariții) 4 toponime (6 apariții)	8 antroponime (25 de apariții)	1 antroponim (1 apariție) 3 toponime (6 apariții)
TOTAL	308 elemente (412 apariții)	130 de elemente (191 de apariții)	64 de elemente (76 de apariții)

² V. Iancu, *Limbă și rostire românească, ieri și azi*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, p. 132-133.

Făcând aceeași operație de grupare procentuală, faptele lingvistice excerptate din textul lui Creangă se prezintă astfel :

- elemente de grai moldovenesc
57,20 % (cu o frecvență de 53,22 %)
- elemente populare
38,81 % (cu o frecvență de 38,48 %)
- elemente de limbă literară
6,99 % (cu o frecvență de 8,30 %)

Prin urmare, și *Amintirile din copilărie* ale lui Ion Creangă ar fi scrise în dialect, ca să folosim o expresie consacrată, dar improprie pentru situația de față. De fapt, conform datelor statistice de mai sus, *Amintirile* sunt redactate în grai (subdialect) moldovenesc.

Aici, eu mă despart de regretatul acad. Iorgu Iordan, care, într-un studiu amplu și de profunzime, publicat în urmă cu o jumătate de veac³, conchidea: „Discuția făcută în paginile precedente a dovedit, sper, justetea ideii de bază a prezentului studiu, aceea că limba lui Creangă are caracter popular, iar nu regional, cum au afirmat, direct sau indirect, diverși cercetători ai operei marelui nostru povestitor. Este drept că o bună parte a materialului lingvistic folosit de el aparține graiului moldovenesc, a cărui arie depășește, de altfel, granițele Moldovei, dar alături de acest material există altul, mult mai bogat, cunoscut, în grade diferite, tuturor graiurilor românești, așadar limbii întregului nostru popor“⁴.

Desigur, controversa nu poate fi stinsă decât printr-o cercetare de ordin statistic extinsă la întregul text al *Amintirilor*, spre a se vedea dacă procentajele rezultate din examinarea a 10 % din text se confirmă sau se infirmă. E limpede că o *răsturnare de imagine* se poate produce numai între procentele elementelor de grai moldovenesc, pe de o parte și cele ale elementelor populare, pe de altă parte. În acest din urmă caz, s-ar confirma în parte concluzia acad. Iorgu Iordan. Tot rămâne însă un semn de întrebare: *Amintirile* au fost scrise în grai popular — regional sau în limba literară? Și dacă prima ipoteză este valabilă, nu ne întoarcem în același punct? Anume, că procentele elementelor de grai moldovenesc, împreună cu cele ale elementelor populare aparținând și graiului

³ E vorba de *Limba lui Creangă*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, București, Editura Academiei, 1956, p. 137-170.

⁴ Fragmentul a fost extras din studiul citat mai sus, p. 170.

moldovenesc, aflându-se în proporție covârșitoare, ar depune mărturie despre caracterul popular-regional și nu literar al limbajului *Amintirilor*.

Oricum, semnatarul acestor rânduri îl așteaptă pe cercetătorul care se va încumeta să exploreze statistic întreg textul *Amintirilor*, poate și cu instrumente mai credibile decât ale noastre. Concluziile acelea nu vor mai avea dubiul parțialității, obligându-ne pe noi toți să acceptăm realitatea cifrelor.

ION CREANGĂ ET LE PARLER DE MOLDAVIE

Résumé

L'étude cherche à démontrer que le langage des *Souvenirs d'enfance (Amintiri din copilărie)*, oeuvre appartenante à Ion Creangă, se situe non pas dans le territoire de la langue littéraire, mais dans le parler de Moldavie. À cette conclusion nous sommes arrivés en examinant, statistiquement, 8 pages (10 %) du text des *Souvenirs*. Le chiffres sont édifiants : 57,20% (avec la fréquence de 53,22 %) des faits linguistiques appartient au parler (de Moldavie), par rapport aux 38,81 % (avec la fréquence de 38,48 %) qui appartient à plus d'un patois, c'est-à-dire ont un caractère populaire, et aux 6,99 % (avec un fréquence de 8,30 %) d'éléments précisément littéraires.